

ÜÇ BOYUTLU SANATSAL DOKUMALAR/DOKUMA HEYKELLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON THREE-DIMENSIONAL ART OF WEAVING / WOVEN SCULPTURES

Dr. Öğretim Üyesi Özge USLUCA ERİM

Mersin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü,
ozgeusluca@gmail.com

Mersin / Türkiye

ORCID: 0000-0003-3691-1511

Öğr. Gör. F. Yelda GEZİCİOĞLU

Tarsus Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Tekstil, Giyim, Ayakkabı ve Deri Bölümü,
yeldagezicioglu@yahoo.com

Mersin / Türkiye

ORCID: 0000-0003-0579-2855

Sanatta Yeterlik Mezunu Mine BEŞEN YALÇIN

Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tekstil Ana Sanat Dalı,
minebesen@gmail.com

Mersin / Türkiye

ORCID: 0000-0002-2651-0725

ÖZET

Kültürel mirasımızın bir parçası olan dokumacılık, günümüzde geleneksel üretim biçimi olarak devam ederken teknolojik gelişmeler ve modern hayatın getirdikleriyle, endüstriyel ve sanatsal üretimler olarak da karşımıza çıkmaktadır. Dokuma sanatı tarihsel süreç içerisinde farklı amaçlar ve kullanımlar doğrultusunda gelişerek çeşitlenmiştir. 19.yüzyılda özellikle Bauhaus Okulu'nun kurulması, dokuma sanatı için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Aynı zamanda bu dönem, sanatsal dokumaların başlangıcı sayılabilir. Birçok alanda olduğu gibi tekstil alanında kökten bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Tekstil sanatçıları/tasarımcıları dokuma tekniğini kullanarak yeni arayışlar ve buluşlar içerisine girmişler ve böylece üç boyutlu, hacimli, heykelsi dokumalar ortaya çıkarmışlardır. Çalışmada; günümüzde Türkiye'deki tekstil sanatçıları/tasarımcılarının dokuma sanatı alanındaki seçilmiş üç boyutlu örneklerin malzeme, teknik ve biçim bazında incelenerek tekstil alanına katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Gözlem ve doküman analizi yöntemleri ile yapılan bu araştırma, sanatçı/tasarımcılarla yapılan yazılı ve sözlü görüşmeler ile desteklenerek seçilmiş heykelsi dokumaların yapısal teknik özellikleri ile biçimsel ve estetik etkilerin incelenmesini kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Üç Boyutlu Dokuma, Dokuma Sanatı, Dokuma Heykeller, Bauhaus, Hacim

ABSTRACT

Weaving, which is a part of our cultural heritage, continues as a traditional production method. It also appears as industrial and artistic productions with the technological developments and the benefits of modern life. The art of weaving has developed and diversified in line with different purposes and uses in the historical process. Especially the establishment of the Bauhaus School in the 19th century was an important turning point for the art of weaving. At the same time, this period can be regarded as the beginning of artistic weaving. As in many areas, a radical change and transformation has been experienced in the textile field. Textile artists / designers have entered into new searches and inventions by using the weaving technique and they created three-dimensional, voluminous and sculptural weavings. In the study, it is aimed to contribute to the textile field by examining on the basis of material, technique and form of textile artists / designers selected three-dimensional examples of the woven art field, focusing in the contemporary artists in today's Turkey. This research conducted with observation and document analysis methods covers the examination of selected (these works) (three-dimensional, voluminous, sculptural weavings), structural technical features and formal and aesthetic effects supported by written and oral interviews with artists / designers.

Keywords: Three Dimensional Weaving, The Art of Weaving, Woven Sculptures, Bauhaus, Volume

GİRİŞ

Dokuma tarihsel süreç içinde değerlendirildiğinde, sadece insanoğlunun günlük kullanım nesnesi olarak değil aynı zamanda bir ifade aracı olmuştur. Çünkü dokuma, başlangıçta bir ihtiyacı gidermek için üretilirken, daha sonraki tarihsel süreçte dokuma yolu ile desenler yaratarak, sanatsal üretime uzanan bir yol izlemiştir (Gezicioğlu, Atalayer,2020:142).

Günümüz sanatçıların malzemedan tekniğe kadar özgün yöntemlerle ortaya koyduğu dokumanın kökeni; dünyanın bilinen en eski dokumacılık merkezi Anadolu'dadır (Atalayer, 1993: 41). Anadolu'da geleneksel dokumacılık yüzyıllar boyunca varlığını sürdürerek, günümüzde de biçimsel ve kavramsal değişikliklerle tekstil sanatçıları için yeni bir ifade aracı olarak kullanılmaktadır.

Sosyal, kültürel, teknoloji gibi etmenler, günümüz sanatsal ifade biçimlerini değiştirmekte ve geliştirmektedir. 20.yüzyılda plastik sanatlarda yeni yaklaşımların ortaya çıkması ve çağdaş sanat akımlarının etkisiyle, sanatçılar geleneksel malzemelerin yanı sıra geleneksel sanat için uzak görünen malzemeler de kullanmaya başlamıştır. Bu dönemde tekstilin, sanat disiplinlerinin birçoğunda kullanıldığı görülmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise çağdaş sanat akımlarının da etkisi ile plastik sanatların bir dalı olarak kabul edildiği söylenebilmektedir (Erim, 2019: 264).

Akbostancı'ya göre, tekstil, lif ya da lif haline getirilebilen her türlü malzemedan, değişik yöntemlerle oluşturulan, şekillendirilebilen yapılarıdır. Tekstillerin üç boyutlu ya da rölyefli yapılar halinde üretimlerinin yanında, düz yüzeylerin de çeşitli tekniklerle plastik yapılara dönüştürülebilir olması yapı ve ifade bakımından zengin olanaklar sağlamaktadır. Bu nedenle tekstiller, biçim arayışında günümüzde plastik sanatlarda/sanat ve tasarım alanlarında yaygın olarak kullanılmaktadır (Akbostancı,1999: 8-18).

Çalışmanın ilk bölümünde, resimli dokumaların başlangıcı oluşturduğu ve günümüz tekstil tasarımını şekillendirdiği düşünülen Bauhaus Okulu ve eğitiminden bahsedilmiştir.

Sanatsal dokumalarda oluşan üç boyut kavramı ve heykelsi yapıların tanımlandığı ikinci bölümden sonra, günümüz Türkiye’inde yer alan sanatçı-tasarımcıların sanatsal dokuma örneklerinden bir seçki sunulmuş, üç boyutlu tekstillerin deneyselliği ve heykelsi anlatımları üzerinde durulmuştur.

1.BAUHAUS OKULUNUN DOKUMA SANATINA ETKİLERİ

Bauhaus ekolü ile yetişen günümüz tekstil sanatçıları, deneysel çalışma yöntemlerini, geleneksel ve özgün tekniklerle estetik bütünlüğü bir arada kullanarak dokuma sanatında ortaya koydukları eserlerle tekstilde yeni bir anlatım dili oluşturmuşlardır.

Bauhaus Okulu’nun tekstil tasarım tarihi için öneminin, başlangıcından itibaren var olan Dokuma Atölyesi olduğu ifade edilir. Bauhaus’ta dokumanın, sanatsal bir ifade aracı olmanın ötesinde tekstilin temel ögesi olarak yeni malzemeler ve yeni teknolojiler ile aynı zamanda işlevsel olduğu görülmektedir. 20. yüzyılın en zor döneminde kurulan Bauhaus’un, yarattığı estetik dil, deneysellik arayışı ve sorguladığı işlevsellik ile günümüz tekstil tasarımının var olmasında öncü bir role sahip olduğu düşünülmektedir (Üstüner,2018: 235).

Önlü’ye göre; tekstillerin sanat objesi haline dönüşmesinde, özellikle William Morris öncülüğündeki Arts & Crafts sanat hareketinin ve sonrasında 1919 yılında Almanya’da kurulan Bauhaus Okulu’ndaki öğretmenlerin rolü büyüktür. Avrupa’da, tapestry adı verilen resimli dokumalarla başlayan tekstilin sanat yolcuğu, 20. yüzyıldan itibaren, Dünya’da değişen kültür /sanat hareketleri ve toplumsal yapı nedeniyle dokumanın yanı sıra, farklı teknikler ve malzemelerin de kullanımıyla farklı bir kimliğe bürünmüştür (Önlü,2018:773). (Görsel 1)

Görsel 1: Devonshire Av Halıları: 1425-1430, Müze No. T.204-1957. © Victoria ve Albert Müzesi, Londra

Özay’a göre; dokuma sanatının bugünkü gelişimine ulaşmasında Bauhaus’un çok önemli bir faktör olduğu kabul edilmektedir. Yeni desen sistemleri ile birlikte doku, yapı, ara renk tonları, yatay ve dikey koordinatları ile dokuma sanatına yenilikler getirerek öncü olmuştur. Bauhaus’un etkin tekstil sanatçısı olarak bilinen Gunta Stölzl, dokuma kumaşın ileri düzeydeki gereksinimleri karşılama ve daima yüzey etkisini vermesi, üç boyutlu hatta heykelsi yüzey meydana getiren birbirine kenetlenmiş iplik çeşitliliği ile etkilerini vurgulamaktadır (Özay, 200: 25,27). (Görsel 2)

Görsel 2: 1927-1928 Goblen Tekniği, Pamuk, İpek, Keten,150cmx110cm, Gunta Stölzl, Bauhaus-Arşiv Berlin

Bauhaus eğitim felsefesi ve Johannes Itten, Lazslo Moholy-Nagy, Josef Albers, Paul Klee, Vasili Kandinsky eğitim atölyeleri öğretilerinin etkilerinin, Bauhaus tekstillerini karşımıza çıkardığı belirtilmektedir (Weltge,1993: 133). Ayrıca, temel tekniklerin öğrenilmesinin gerekliliği, deneyerek öğrenmeyi ve serbest deneme alanını savunan Bauhaus'un ilk tekstillerinin, estetik bütünlük, renk, kompozisyon, biçim gibi temel sanat eğitiminin konusu olan ilkelere uyumlu bir yapıda ve görsellikte olduğu ifade edilir. Kullanılan malzemenin farklılığı ve özgünlüğü, Itten'in malzemeye verdiği önemi göstermektedir (Alyanak, 1998: 114).

Atalayer'e göre; genellikle dokuma ürünler olan Bauhaus tekstilleri incelendiğinde, yöntem olarak dokuma eyleminin ve görsel olarak tasarlanan kompozisyonların araştırmalar ve denemeler sonucunda oluşmaktadır. Çizgilerin, renk kontrastlığının kullanımı, farklı örgülerle farklı doku oluşturma endişesi, çeşitli malzemelerin kullanımı ve dokuma tekniğindeki çeşitli iplik düzenleri (tahar) Bauhaus tekstillerinin bir sistem dâhilindeki ifade olanakları arasındadır. Bu sistemin, tasarımcının eğitim sürecinde yaratıcı kimliğini ve özgün düşünme yöntemini geliştirdiği, aynı zamanda tekstil tasarımında koleksiyon oluşturma mantığını da doğurmaktadır (Atalayer, 2009: 425-426).

Bauhaus Okulu eğitiminde; tekstil tasarımına yönelik yaratıcı eğitimler ile hayal gücünün gelişmesi, tasarımlarda sınırlama olmaksızın özgün çalışmaların yapılabileceği düşüncesi yer almaktadır. Dokuma teknikleri ile oluşturulan boyutun, tekstil heykel ve rölyeflerin yaratımına olanak sağladığı düşüncesinden hareketle iki boyutlu olarak düşünülen tekstillerin, aynı zamanda hacimli yani 3 boyutlu nesnelere değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Zanaatları ve farklı sanatsal disiplinleri bir araya getirerek estetik ve sosyal bir sentez oluşturma amacıyla ortaya çıkan, geleneksel kültürü özümsemiş, modern tekniğe ve onun yeni yaratım diline hâkim yaratıcı bireyler/sanatçılar yetiştirmeyi hedefleyen Bauhaus yapısının, günümüz tasarım anlayışını belirleyen önemli bir yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür.

2.SANATSAL DOKUMALARDA ÜÇ BOYUT KAVRAMI ve HEYKELSİ YAPILAR

Dokuma kumaşlar, atkı ve çözümlü olmak üzere iki iplik sisteminin birleşmesi ve kesişmesi ile oluşan ve kendi başına derinliği olan, başka bir deyişle hacmi meydana getiren yapılardır. Bu hacimli yapılar örgü, iplik, malzeme ve farklı materyaller ile farklı yüzeyler oluşturarak, üç boyut kavramını ve heykelsi dokumaları karşımıza çıkarmaktadır.

Uysal bir araştırmasında hacmi; “Kumaşın kendisinin kendi içinde hacimli olduğunu, dolayısıyla tekstil heykeller dediğimizde, buradaki hacim, tekstil kumaşın kendi hacminden çok, hedeflediği, oluşturmak istediği bir hacmin ya da oluşturulmuş bir hacmin kaplanması anlamını taşımaktadır” şeklinde ifade eder (Uysal, 2017:40). Arslan’a göre de; üç boyutlu tekstilde, en boy ve derinliğe sahip tekstil heykeller her yönden bakıldığında estetik algılanabilen hacimli objelerdir (Arslan, 2007:115). Koşar; “Lif Sanatında Hacmin Etkilerine Farklı Yaklaşımlar” adlı makalesinde 1960’ların sonlarına doğru hacimli tekstil yapılarında kabartma ve heykelsi özelliklerin oluşumundan bahsetmektedir. Araştırmasında; heykel kavramına yakın nesnelerin ‘Yumuşak Heykel’ (Soft Sculpture) / ‘Tekstil Heykel’ (Textile Sculpture) adı ile anıldıklarını, lif ve lif esası, doğal ya da yapay, dokunmuş ya da dokunmamış her türlü malzemenin kullanıldığını ve bu malzemeler ile yapılan tasarımların da bu kategoriye girdiğini ifade etmektedir (Koşar, 2019:83). Akbostancı’ya göre de; ilk heykelsi formlar soyut yapılar şeklinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yapıtlar arasında, Abakanowicz’in sisal dokuma formları, Hicks’in sarmalanmış ve dikilmiş birimlerden oluşan eserleri, Zeisler’in dökümlü ve dikilmiş bileşenlerinden oluşan işleri, Grossen’ın halat kullanarak yaptığı büyük objeleri ve Jagoda Buic’in tavandan sarkıtılan, iç içe geçen katmanlardan oluşan, sökülmüş duvar halıları sayılabilmektedir (Akbostancı, 2012: 185). (Görsel 3) (Görsel 4)

Görsel 3: Black Garment, 1969, Metal Destek Üzerinde Sisal Dokuma, 300 X 180 X 60 Cm, Stedelijk Müzesi Koleksiyonu, Amsterdam

Görsel 4: Jagoda Buic, 1987, 250 X 1150 Cm, Kırmızı ve Siyah Sisal, Biçimlendirilmiş Tapestry Düzenlemesi.

Dokumanın, kullanılan ipliğin sonsuz iç bağlantılar yapması ihtimaline izin verdiğini belirten Buic (Acar, 2013:55) hacimsel form ve dokusal etkileri ortaya çıkararak dokuma malzemeleri ile sanatsal bir ifade yaratmanın önemini vurgulamaktadır. Malzeme çeşitliliği, teknik denemeler ve form değişimleri etkileri ile biçimsel özellikleri değişen dokumaların, iki boyuttan üç boyuta başka bir deyişle heykelsi bir yapıya doğru değiştiği görülmektedir.

3.ÜÇ BOYUTLU SANATSAL DOKUMA ÖRNEKLERİ

Dokuma heykeller, heykelsi dokumalar veya hacimli dokumalar gibi farklı isimlerle de ifade edilebilen ve araştırmaya konu olan üç boyutlu sanatsal dokumaların, farklı tekniklerle oluşturulduğu görülmektedir.

Dokuma tezgâhında oluşturulan tek katlı dokuma yüzeyler ile çeşitli yöntemler kullanılarak sanatsal biçimler elde edilebilirken, çok katlı kumaş yapıları ile herhangi bir işlem gerekmeden (dikiş, yapıştırma vb. yöntemler) üç boyutlu çalışmalar da yapılabilmektedir. Bu bağlamda, araştırmaya konu olan, seçilmiş 16 çalışma incelenmiştir. Üç boyutlu dokuma heykellerin bazı örnekleri, dokuma tezgâhından çıktıktan sonra herhangi bir işlem (dikiş, yapıştırma, keçeleştirme vb.) yapılmadan, elle biçim verilerek oluşan, diğer örnekler ise, dokunduktan sonra kullanılan malzeme ve çeşitli yöntemler (dikiş, yapıştırma, keçeleştirme vb.) ile yeniden biçim verilerek üç boyut kazanan sanatsal dokumalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üç boyutlu dokuma heykel örneklerinden olan; “Mübadillerin Anısına” adlı çalışmalar 3 dokumadan oluşmaktadır. Girit’ten Türkiye’ye göç eden halkın anısına yapıldığı, her dokumada 2 katlı dokuma teknikleri ile hortum yapıları oluşturulduğu ifade edilen, Girit (Ada) Dokuması olarak adlandırılan özel, geleneksel bir örgü tekniği ile dokunmuş dokumaların çözümlerinde bakır tel ve keten iplikleri kullanıldığı belirtilir. Dokumalardan biri çekmeli (halkalı /ilmekli/ kesiksiz havlı) tekniği ile desteklenirken atkısında yün, bakır tel ve keten iplikleri, ikinci dokumada ise yer yer geleneksel Siirt battaniye tekniği uygulanarak atkılarında tiftik, bakır tel ve keten ipliği kullanıldığı anlatılmaktadır. Üçüncü çalışmada ise, keten, bakır tel ve yün elyaf kullanılarak oluşturulmuş hortum yapı görülmektedir. Dokumalarda üç boyutlu görüntüyü veren hortum yapıları ile birlikte çözgü ve atkıda kullanılan bakır teller olduğu ifade edilir (Görsel 5-6-7-8).

Görsel 5-6-7-8: Ortak İşler, Anılar I Sergisi, Prof. Günay Aykaç Atalayer & Tekstil Sanatçıları/Tasarımcıları, “Mübadillerin Anısına 2018”, 38x110x35 cm, 39x108x34 cm, 40x120x36 cm, 8-20 Mayıs 2019, G. Atalayer / F.Y. Gezicioğlu / Handan Demir/Mine Beşen Yalçın

“Eşitlik, özgürlük ve emeğe dair” adlı çalışmanın, dokuma tezgâhında 4 katlı teknik ile dokunduğu (iç içe hortum/iç içe 2 kat) açıklanmaktadır. Ayrıca, 4 katlı dokumanın yer yer birleşip yer yer birbirinden ayrı olarak dokunduğu ifade edilir. İç hortum (iç kısımdaki iki katlı dokuma) dokumanın ipek iplikten oluştuğu, dış hortum dokumanın ise misina ve tel iplik ile dokunarak geçirgen bir dış katman şeklinde elde edildiği belirtilmektedir. İç hortumu oluşturan çözümlü ipliklerinin dokuma işlemi öncesi ikat tekniği (çözgü ikatı) ile boyandığı vurgulanmaktadır (Görsel 9-10-11).

Görsel 9-10-11: Günay Atalayer, Melis Vardar, “Eşitlik, Özgürlük ve Emeğe Dair, 320x40x40 cm, Umay Dokuma Sanatçıları Sergisi, 12-18 Mart 2019

Katlama sanatından ve iç içe geçmiş nesnelere esinlenilerek oluşturulan “Örgü” adlı üç boyutlu dokumada, atkı ve çözgüde pamuk ipliğinin kullanıldığı vurgulanarak; çift katlı, hortum yapılı, 3 çalışmanın birlikte dokunarak oluşturulduğu açıklanmaktadır. Tezgâhtan tek parça olarak çıkarıldıktan sonra elle müdahale edilerek saç örgüsü şekline benzer bir görüntü sağlamak amacıyla birbiri içerisine geçirilerek üç boyutlu heykelsi bir sunum sağlandığı ifade edilmektedir (Görsel 12).

Görsel 12: Işıl Eraslan “Örgü”, 150x10x20 cm, 2019

Kibyra Antik Kenti'nin Odeion merkezinde bulunan Medusa mozaiğinden yola çıkılarak tasarlanan çalışmada, geçmişte, bugünde ve gelecekte en değerli kavram olan “zaman”ın ele alındığı vurgulanmaktadır. Geçmişin yaşayan şahidinin kendisiyle bugün kurduğu iletişimi anlatmaya çalışan sanatçı, çok katmanlı kesişmeli olarak planladığı dokumada mozaik katmanını ikat tekniği ile yorumladığını ifade etmektedir. İpek iplik, jüt, tel, polyester iplik kullanılan çalışmada, Medusa'nın bir önceki dönemle bağını kendir dokuma katı oluşturduğunu, diğer katmanın ise bilinmeyen sürecin bulunuşuna bugünden bakışı yansıttığını belirtmektedir. Çok katlı teknik ile üç boyutlu şekilde dokunan ve tek parça halinde tezgâhtan çıkan bu çalışmanın, elle bükülerek mevcut görünümünü kazandığı anlatılmaktadır (Görsel 13).

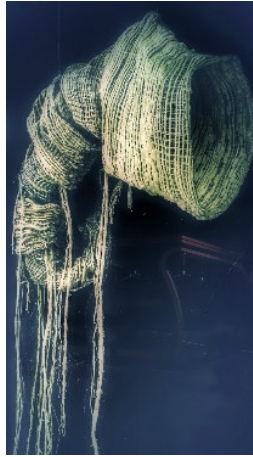
Görsel 13: Feriha Işıldar, “Kibyra'nın Kalbi”, 16 x 28 x 15 cm, 2020, The 13th International Textile Art Biennial “Scythia”

Hayatımızdaki tek sınırın kendimiz olduğunu irdeleyen sanatçı; “Sınır sizensiz başkaları değil” cümlesinden yola çıkarak ürettiği “Sınırsız, Sınır-siz” adlı çalışmada, metal, misina, pamuk ve polyester iplikler kullandığını ifade etmektedir. Katlı dokuma tekniği ile dokunarak hazırlanmış ve dokuma tezgâhından tek parça olarak çıkmış olan bu örneğin; dokuma bittikten sonra, metal çözümler ve atkılar yardımıyla, üç boyut ve kalıcı form etkisini arttırmak için elle basit müdahaleler (sadece açma, çekme, germe, bükme vb.) yapılarak sergilendiğini belirtmektedir (Görsel 14).

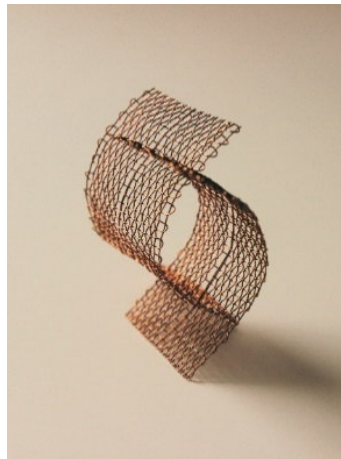
Görsel 14: Esat Destanoğlu, “Sınırsız, Sınır-siz”, 40cmx120x30cm, 2019

Yaratılış Altay destanından yola çıkılarak oluşturulduğu belirtilen bu çalışmanın, katmanlı silindirik bir yapıda olduğu vurgulanmıştır. Mitolojiye göre yaratılışın üç zamanlı kabul edildiğini, birinci çağın sadece boşluk, ikinci çağın yaratılış, üçüncü çağın ise mücadele olduğunu ifade eden sanatçı, hepsinin tanrı ve şeytan ikilemi içinde üç bölgede geliştiğini, bunların; gökyüzü ve katları, yeryüzü, yeraltı ve katları olduğunu açıklamaktadır. Sanatçı; bu destanın başlangıcında her yerin su olduğunu, sonrasında suyun içinden ilk olarak bir kara parçası fırladığını belirtmektedir. Tasarımda silindirik sarman yapı ilk kara parçasının sudan fırlayarak çıkışını, dönüş ve kıvrımların hayatın tekrarını, yüzeyler ve katmanlarla içindeki neon renk ipliklerinin ise suyu, havayı ve hayatı betimlediğini ifade etmektedir. Çalışmada, metal tel ve pamuk ipliklerden oluşan iki ayrı çözgü kullanıldığını, 24 çerçeveli armürlü tezgâhta, kesişmeli çift kat ve hortum dokuma tekniğiyle tek parça halinde dokunduğunu ve dikişsiz olup tezgâhta şekil verildiğini belirtmektedir (Görsel 15).

Görsel 15: Yasemin Özbey, “Yaratılış Efsanesi” 80x180x30 cm, 2015

“Unsettled” adlı çalışmada; ikilem hissinden esinlenerek, insanın sosyal yaşantı içerisinde kimi zaman düştüğü karmaşa vurgulanmak istenmiştir. Tel ile çok katlı teknik kullanılarak tezgâh üzerinde dokunup, tek parça halinde tezgâhtan çıktıktan sonra elle müdahale edilerek şekil verildiği ifade edilmiştir (Görsel 16).

Görsel 16: Ebru Çatalakaya Gök, “Unsettled”, 5 x 5 x 2,5 cm. Mini and Micro Textile Art “Scythia” 9 th International Biennial Exhibition, Ivano-Frankivsk, Ukraine, June 7-21, 2019.

“Mücevher” adlı çalışmada, sanatçı, kutusunun içinde muhafaza edilen değerli bir mücevher olarak betimlenen “Kadın”ın toplumdaki değerine dikkat çekerken, her şeyin üstesinden gelen güçlü, tutkulu, üretken ama bir o kadar da narin yapısını vurguladığını belirtmektedir. Yeşil ve bej tonundaki kutunun, doğanın renklerinin kapsayıcılığını; kırmızı kürenin ise kadının gücünü ve doğurganlığını sembolize ettiğini vurgular. Tezgâhta iki katlı hortum yapı tekniği ile dokunarak, kısa kenar ile uzun kenarların köşelerinin kırılabilmesine olanak sağlayan teknik çözümlerle dörtgen görünümüne getirildiği, kadını sembolize eden kırmızı küre, elle yapılarak sonradan misina aracılığıyla kutunun ortasına, havada duruyormuş gibi yerleştirildiği belirtilmektedir (Görsel 17).

Görsel 17: Ebru Dikmen Varol, “Mücevher”, Yün ve Bakır iplik, 18x24x26 cm, Umay Dokuma Sanatçıları Sergisi, 12-18 Mart 2019

“Ben Anneyim” adlı çalışmada, kanat formu ile “Bütün Anneler Melektir” sözü ve koruyuculuk özelliği aktarılmak istenmiştir. Doğallık, sertlik, yumuşaklık, duygu aktarımlarını sağlamak üzere, malzemelerin elyaf ve yapısal özellikleri düşünülmüş, bu nedenle yün fitil ve bakır tel kullanıldığı ifade edilmiştir. Sanatçı, çift kat olarak dokunmuş çalışmanın gövdesinde, annenin kendi duygularını genellikle baskıladığını ve bu baskıyı sert bir kafesle yansıtmak istediğini belirtmektedir. Üç boyutlu olarak dokunan çalışmanın tezgâhtan tek parça halinde çıkartılarak kanat formu kazandırıldığı vurgulanmaktadır (Görsel 18-19).

Görsel 18-19: Şafak Akalın, “Ben Anneyim”, 37x110x15 cm, Dokuma, Umay Dokuma Sanatçıları Sergisi, 12-18 Mart 2019

Okyanusun derinliklerinden hareketle orada yaşayan canlıların formlarından yola çıkarak oluşturulan çalışmada, dokuları ve yumuşaklık-sertlik ilişkisini kavramsal bir dille anlatmak isteyen sanatçı, dokudaki yumuşaklığın atkıda kullanılan viskon iplikle, sertliğin ise yine atkıda kullanılan polipropilen iplikle, hacmin ise tel atkı kullanılarak kendi içinde üç boyuta ulaştığını ifade etmektedir. Çalışmanın, üç boyutlu olarak çift katlı hortum yapıda dokunduğunu ve tezgahtan o şekilde çıkarılarak, sergileme için kullanılan tel atkılar yardımıyla form verildiğini belirtmektedir (Görsel 20).

Görsel 20: Başak Özdemir Uysal “İsimsiz”, 45x85x25 cm, “Derinden” Kişisel Dokuma Sergisi, 3-10 Kasım 2020

“İplikten Yaşama” adlı çalışmada, yaşamın pamuk ipliğine bağlı olduğu ve yaşamın değişken yapısına bir gönderme olarak oluşturulduğu ifade edilir. Tek katlı ve çift katlı dokuma tekniği ile dokunan bu örnekte; pamuk, reflektif ve elastanlı pamuk iplik kullanıldığı belirtilmektedir. Çalışma dokuma tezgâhından çıktıktan sonra dikiş tekniği ile silindirik biçimde dikildikten sonra üç boyutlu hale getirilmiştir. Sonrasında, ismine ithafen, kumaşın dokunduğu iplikler yumak haline ve silindirik hale getirilerek dokumanın içinde birlikte kullanıldığı, verilen isim doğrultusunda 3 boyut etkisinin artırıldığı vurgulanmaktadır (Görsel 21).

Görsel 21: Nesrin Önlü, “İplik ve Yaşam”, 50x100x30 cm, Umay Dokuma Sanatçıları Sergisi, 12-18 Mart 2019

Mercan kayalıklarındaki bir kesitten esinlenerek tasarımı yapılan “Coral” adlı çalışma iki farklı dokumadan oluşmaktadır. Farklı dimi örgüleri ve yün çözü ve yün atkı ipliklerinden oluşan dokumalarda, keçeleştirildiğinde farklı dokular yaratması için pamuk, keten, bambu, kâğıt iplik ve bakır telin atkıda kullanıldığı belirtilmektedir. İki dokumanın da tezgâhtan çıktıktan sonraki boyutları yaklaşık 35x35cm iken yüksek sıcaklıkta çamaşır makinasında yıkandıktan sonra yaklaşık 20x20cm boyutlarına ulaşarak keçeleşmiş dokumalar olarak elde edildiği ve iki dokumanın da dikiş yardımıyla birbirine sabitlenerek üç boyutlu bir çalışma oluşturulduğu ifade edilmektedir. Çalışmanın görseldeki formunu kazanması için herhangi başka bir yöntem kullanılmadığı da vurgulanmaktadır (Görsel 22-23).

Görsel 22-23: Neslihan Yaşar, “Coral”, 20 X 20 X 20 Cm, Dokuma, Keçeleştirme Tekniği, Yün, Pamuk, Keten, Bambu ve Kağıt İplik, Bakır Tel. 6. International Triennial Of Miniature Textile, 2018

“Efsaneler, insanda bir hayali uyandırırılar ya da insanı bir hayalden uyandırırılar. Tıpkı Apaçiler'in mitolojik yaradılış efsanesinde olduğu gibi... Dönmeyi ve dönüştürmeyi işaret ederler.” cümleleriyle çalışmasını anlatan sanatçı, forma kavuşturduğu Çamur Kuş'un dönerek hayali canlandırdığını ya da hayalden uyanmayı sağladığını ifade etmektedir. Öncelikle araştırma yaptığı efsane konusuna dair eskiz yaptıktan sonra, figürün boyutuna karar vererek ve üzerine dokunacak kumaşın ölçülerini belirleyerek, figürün iç iskeletini oluşturduğunu belirtmektedir. İç iskelet ve figürün formunu, paslanmaz telden yapılmış elek teli ve tavlı tellerden oluşturduğunu, kumaşları ise dört çerçeveli ahşap tezgahta dokuduğunu ifade eden sanatçı, çözü malzemesi olarak bükümlü jüt ipliği kullandığını ve yerleştirilecek her bir kumaşı ayrı ayrı dokuduktan sonra birbirine dikerek bütünü oluşturduğunu ifade etmektedir. Kumaşlarında; doğal malzeme kendir, kendir lifi, yosun olarak bilinen “kırmızı algler”(Rhodophyta) kullandığını, iç elbisesinin üzerinde yabani hurma parçaları, kırmızı alglerle dokunan alanlarda Şaman giysilerinin üzerinde koruyuculuğu gösteren bir malzeme olduğu için temizlenmiş kemik parçaları yerleştirdiğini anlatmaktadır. “Yüz kısmında kuşu hatırlatan gaga formu ve palmiyenin gövde kabuğundan yapılmış bir maske olan figürün en önemli tarafı da yerleştirme sırasında iç iskeletinin kendi etrafında dönüyor olmasıdır.” diyen sanatçı; efsaneye göre kuşun dönmesinin, dönüşüm sürecini temsil ettiğini; hayal uyandırmak veya hayalden uyandırmak için Çamur Kuş'un kendi etrafında döndüğünü vurgulamaktadır (Görsel 24).

Görsel 24: Gül Bolulu, “Çamur Kuş”, 170 x 90 x 50 cm, 2018

“Mavi” adlı çalışmada, mavi rengin bütün tonlarını barındıran denizin, kendi dünyası ve hiç durmayan yolculuğunu anlatmak isteyen sanatçı, farklı boyutlarda dört parçadan oluşan çalışmada, yün, pamuk, tiftik, jüt iplik ve uzun şeritler halinde kesilen ipek kumaşlar kullanılarak, Girit (Ada) dokuma tekniği ile yorumladığını ifade etmektedir. Tek kat olarak dokunduğunu ve dikiş tekniği kullanılarak heykel özelliği kazandırıldığını belirtmektedir (Görsel 25-26).

Görsel 25-26: Mine Beşen Yalçın, 10x20x7 cm “Mavi”, 2021

Annenin şefkatini, dengede tutması gereken düşünce ve davranışlarını sembolize eden “Koruyucu” adlı dokuma heykel örneğinde; çözgüde keten ipliği, atkı da ise keten, pamuk, yün elyafı ve bakır tel kullanıldığı ifade edilmektedir. Tek katlı ve farklı örgü teknikleri ile oluşan çalışmada, tezgahtan çıktıktan sonra el ile müdahale edilerek şekil verildiği ve 3 boyut kazandığı belirtilmektedir (Görsel 27).

Görsel 27: Handan Demir, “Koruyucu” 40x110x20 cm, Umay Dokuma Sanatçıları Sergisi, 12-18 Mart 2019

Zamansızlık kavramından hareketle ne içi ne dışı ama aynı zamanda hem içi hem dışı anlatan sanatçı, bu çalışmada, yaşadığımız çok parçalı hayata rağmen, içinde bulunduğumuz ana odaklanmanın önemine vurgu yapmaktadır. Çözgüde kullanılan ketenin, zaman ve dayanıklılık kavramlarıyla ilişkilendirildiğini, atkıda kullanılan kağıt iplik, pamuk iplik, keten iplik ile yün elyafın çeşitliliği ve oluşturduğu dokular ile çok parçalı hayatın temsil edildiğini belirtmektedir. Tek kat olarak dokunan çalışmada, “an” ve “odaklanma” ya ait üç boyutlu formun dikiş yöntemi kullanılarak verildiği ifade edilmektedir (Görsel 28).

Görsel 28: Özge Usluca Erim, “İsimsiz”, 40x80x35 cm, “Zamansız Tekstiller” Kişisel Dokuma Sergisi, 10-16 Temmuz 2017

4.DEĞERLENDİRME

Üç boyutlu sanatsal dokuma örneklerini kapsayan bu araştırmada toplamda 16 çalışma incelenmiştir. İncelenen dokumalar; iki ve/veya çok katlı dokuma tekniğinde, hortum yapılar ve tek katlı dokuma tekniğinde dokunan örneklerdir. Dokumalarda kullanılan atkı ve/veya çözgü ipliklerinin genelinde misina, bakır, gümüş ya da benzer tel malzeme kullanılmıştır.

İki ve/veya çok katlı, hortum yapıları örneklerin dokuma tekniğinin özelliği ile birlikte dokuma tezgâhından çıktıktan sonra atkıda ve/veya çözgüde kullanılan iplik ve malzemelerin yardımıyla üç boyutlu dokuma heykeller oluşturduğu, tek katlı teknikler ile dokunan örneklerin çoğunluğunda ise, tezgâhtan çıktıktan sonra kullanılan iplik ve malzemelerin yardımıyla, dikiş, yapıştırma, keçeleştirme, vb. başka bir yöntem sayesinde üç boyut kazanarak dokuma heykeller olarak karşımıza çıktığı gözlemlenmiştir.

Kendi içlerinde farklı dokuma teknikleri ile üç boyut kazanan sanatsal dokuma heykeller tablo 1’de görsel, malzeme, yapı ve üç boyut kazanma yöntemlerinin açıklamaları ile yer almaktadır. (Tablo.1)

Tablo 1: Üç Boyut Kazanan Sanatsal Dokuma Heykeller				
Dokuma Görseli	Malzeme	Yapı	Üç Boyutu Sağlayan Yöntem	Görsel No
	Keten İplik, Bakır Tel, Yün ve Tiftik İplik	Hortum (3 Dokuma)	Yapının Kendi Özelliği ve Elle Şekil Verme	5
	Misina, Tel İplik, İpek İplik	Hortum, Çift Kat, Dört Kat	Yapının Kendi Özelliği ve Elle Şekil Verme	9
	Pamuk İplik	Hortum	Yapının Kendi Özelliği ve Elle Şekil Verme	12
	İpek İplik, Jüt, Tel, Polyester İplik, Kendir İpliği	Çok Katlı	Yapının Kendi Özelliği ve Elle Şekil Verme	13
	Metal Tel, Misina, Pamuk ve Polyester İpliği	Çok Katlı	Yapının Kendi Özelliği ve Elle Şekil Verme	14

	Metal Tel ve Pamuk İplik	Çift Katlı ve Hortum	Yapının Kendi Özelliği ve Elle Şekil Verme	15
	Tel	Çok Katlı	Yapının Kendi Özelliği ve Elle Şekil Verme	16
	Yün İpliği ve Bakır Tel	Çift Katlı ve Hortum	Yapının Kendi Özelliği ve Elle Şekil Verme	17
	Yün Fıtlı ve Bakır Tel	Çift Katlı	Yapının Kendi Özelliği ve Elle Şekil Verme	18
	Viskon İplik, Tel, Polipropilen İplik	Hortum	Yapının Kendi Özelliği ve Elle Şekil Verme	20

	Pamuk İplik, Reflektif ve Elastanlı Pamuk İplik	Tek Kat ve Çift Kat	Dikiş Tekniği	21
	Yün, Pamuk, Keten, Bambu, Kağıt İplik Ve Bakır Tel	Tek Kath	Keçeleştirme ve Dikiş Tekniği	22
	Bükümlü Jüt İpliği, Kendir, Kendir Lifi, Yosun Olarak Bilinen “Kırmızı Algler, Yabani Hurma Parçaları, Temizlenmiş Kemik Parçaları	Tek Kath	Dikiş Tekniği	24
	Yün, Pamuk, Tiftik, Jüt İplik ve Uzun Şeritler Halinde Kesilen İpek Kumaş	Tek Kath	Dikiş Tekniği	25
	Bakır Tel, Keten İplik, Kağıt İplik, Pamuk İplik, Ve Yün Elyaf	Tek Kath	Yapının Kendi Özelliği ve Elle Şekil Verme	27

	Keten İplik, Kağıt İplik, Pamuk İplik, Ve Yün Elyaf	Tek Katlı	Dikiş Tekniği	28
Hazırlayan: F. Y. Gezicioglu, Ö. Usluca Erim, M. Beşen Yalçın. 01.02.2021				

5.SONUÇ

Tekstil tasarımının temelinde yer alan ve ihtiyaç olarak ortaya çıkan dokumanın, tarihsel süreçteki değişimi incelenmiş; Bauhaus ekolünden etkilenen sanatçıların/tasarımcıların üç boyutlu sanatsal dokumalar ortaya çıkarmak için geleneksel malzeme anlayışından uzaklaştığı, farklı malzeme olanaklarının ve özgün tekniklerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Estetik ve teknik bilgiye sahip sanatçıların/tasarımcıların, deneysel çalışmalar sergilediği ve bu çalışmalarda, farklı örgü, malzeme kullanarak farklı doku ve çözümlere ulaştığı görülmüştür. Hacimli formların, üç boyutlu biçimlerin, heykelsi anlatımların yer aldığı dokuma örneklerinde, geleneksel dokuma tekniklerinin geliştirilerek malzeme çeşitliliği ile dokuma eserlere dâhil olduğu gözlemlenmiştir. Özgün teknikler, malzeme olanakları ve disiplinler arası bakış açıları ile yeniden yorumlanan dokuma sanatı, kendine ait kavramsal bir anlatım dili oluşturmuştur.

Araştırmada yer alan örneklerde, doğrudan dokuma yöntemi ile yapılmış üç boyutlu yapılar ve dokuduktan sonra biçim verilen yapılarda hacmin sanatçı için farklı ve güçlü bir ifade aracı olduğu görülmüştür. İncelemeye konu olan dokumalarda iki ya da çok katlı, hortum yapıların kendi içlerinde teknik olarak benzer olmalarına rağmen kullanılan malzeme, desen, renk öğelerinin farklı olması ile her bir esere farklı bir görsel boyut kazandırdığı görülmüştür. Bununla birlikte tek katlı dokumaların çoğunluğunda tezgâhtan çıktıktan sonra farklı yöntemler uygulanarak daha serbest formlar yaratılması ve kullanılan malzemenin sayıca çeşitliliğiyle birbirinden tamamen bağımsız, özgün, üç boyutlu eserlere dönüştüğü de gözlemlenmiştir.

Sanatsal çalışmalar kapsamında incelenen üç boyutlu dokumaların, plastik sanata ait kriterlerle özgün sanatsal bir nesneye dönüştüğü, aynı zamanda “heykel/heykelsi” olarak değerlendirildiği ve bu bakış açısıyla çeşitli sanat platformlarında, kaynaklarda yer aldığı görülmüştür. Üç boyutlu sanatsal dokumaların/dokuma heykellerin, anlam yönü kuvvetli, kavramsal çalışmalar içinde örneklenebileceği ve form olarak değişime olanak sağlaması özelliği ile de yerleştirme sanatında kullanılabilmesi düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Anlam bakımından güçlü, biçimsel olarak yaratıcı, özgün ve estetik olarak değerlendirilen üç boyutlu heykelsi dokumalar, öncelikle tekstil sanat/tasarımına, heykel ve resim sanatı ile disiplinlerarası sanata katkılar sağladığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Acar, S. (2013). “‘Tapestry’ Geleneğinden Lif Sanatına Geçiş Sürecinde Jagoda Buic ve Sanatsal Çalışmaları”. Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, (9): 51-59.
- Akbostancı, İ. (1999). “Plastik Sanatlarda Tekstilin Yeri”, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Akbostancı, İ. (2012). “21. Yüzyıl Lif Sanatında Teknoloji Etkisi”. Odessa 1. Uluslararası Sanat Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 7-13, Kemerburgaz Matbaası, İstanbul.

- Alyanak, Ş. (1998). “ ‘Bauhaus Dokuyor’ Bauhaus’un Tekstil Atölyeleri”. *Arredamanto Mimarlık*, (108): 114-119.
- Arslan, C. (2007). “Çizginin Sanatsal Tekstildeki Yeri”, *Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi*, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Atalayer, G. (1993). “Dünden Bugüne Anadolu’da Kumaş Dokuma Sanatı”, *Türk Kültüründe Sanat ve Mimari*, 41-72, İstanbul.
- Atalayer, G. (2001). *Dokuma Tasarımına Giriş 1-Başlangıç İlkeleri Yaratma Süreci Üzerine*, *Yayınlanmamış Ders Notları*, İstanbul.
- Atalayer, G. (2009). “Tekstil Sanatları Eğitiminde Bauhaus’un İzleri Üzerine” (Ed. Artun, A. ve Aliçavuşoğlu, E.), *Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı* ss.421-441, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Destanoğlu, E. (2019). “Üç Boyutlu Tekstillerde Malzeme ve Mekan İlişkisi”, *Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi*, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Ergür, A. (2002). *Tekstil Terimleri Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Gezicioğlu, F. Y.- Atalayer, G. (2020), “Atkıdan “Çekmeli” (Halkalı/İlmekli/Kesiksiz Havlı) Dokumaların Dünya Müzelerinde Tarihsel Örnekleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *ARIŞ Halı Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, (17): 142.
- Gür Üstüner , S. (2018). “Tekstilde Sanat ve Tasarımın Endüstri ile Buluşması: Bauhaus Dokuma Atölyesi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(19): 235-252.
- Koşar, S. T. (2019). “Lif Sanatında Hacmin Etkisine Farklı Bir Yaklaşım: Keçenin Sanat Objesine Dönüşümü”, *İdil*, 8(53): 81-91.
- Önlü, N. (2018). “Sanat Objesi Olarak Tekstiller, Yaratıcılık ve Yaratım Süreci”, *Uluslararası Sanat ve Toplum Sempozyumu*, 18-20 Ekim 2018, 759-782. e- ISBN: 978-975-7616-66-5. Van.
- Özay, S. (2001). *Dünden Bugüne Dokuma Resim Sanatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Uysal Özdemir, B. (2017). “Tekstilde Hacim ve Işık İlişkisi”, *Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi*, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Usluca Erim, Ö. (2019). “Sanatsal Bir İfade Aracı Olarak Tekstil”, *idil*, 8(54): 263-273. DOI: 10.7816/idil-08-54-18 .
- Weltge, S. W. (1993). *Bauhaus Textiles Women Artist and the Weaving Workshop*. London: Thames and Hudson.

İNTERNET KAYNAKLARI, GÖRSEL KAYNAKLAR

- Görsel 1: <https://www.vam.ac.uk/articles/the-devonshire-hunting-tapestries> (Erişim Tarihi: 02.04.2021)
- Görsel 2: <https://www.bauhauskooperation.com/knowledge/the-bauhaus/works/weaving/slit-tapestry-red-green/> (Erişim Tarihi: 02.04.2021)
- Görsel 3: <https://www.abakanowicz.art.pl/abakans/BlackGarmentStedelijkMus.php.html> (Erişim Tarihi: 05.04.2021)
- Görsel 4: <http://fiberartgallery.altervista.org/wp-content/uploads/2018/12/2.-790696f964068c35c28052d17bb9c087.jpg> (Erişim Tarihi: 05.04.2021)
- Görsel 5-6-7-8: F. Y. Gezicioğlu Arşivi
- Görsel 9-10-11: G. Atalayer Arşivi
- Görsel 12: I. Eraslan Arşivi
- Görsel 13: F. Işıldar Arşivi
- Görsel 14: E. Destanoğlu Arşivi
- Görsel 15: Y. Özbey Arşivi
- Görsel 16: E. Çatalakaya Gök Arşivi

Görsel 17: E. Dikmen Varol Arşivi
Görsel 18-19: Ş. Akalın Arşivi
Görsel 20: B. Özdemir Uysal Arşivi
Görsel 21: N. Önlü Arşivi
Görsel 22-23: N. Yaşar Arşivi
Görsel 24: G. Bolulu Arşivi
Görsel 25-26: M. Beşen Yalçın Arşivi
Görsel 27: H. Demir Arşivi
Görsel 28: Ö. Usluca Erim Arşivi

KAYNAK KİŞİLER

F. Y. Gezicioğlu ile sözlü görüşme 08.01.2021, saat:19:00
G. Atalayer ile sözlü görüşme 10.01.2021, saat:20:00
I. Eraslan ile sözlü görüşme 05.01.2021, saat:18:00
F. Işıldar ile sözlü görüşme 04.01.2021, saat:21:00
E. Destanoğlu ile sözlü görüşme 05.01.2021, saat:15:00
Y. Özbey ile sözlü görüşme 06.01.2021, saat:13:00
E. Çatalkaya Gök ile sözlü görüşme 03.01.2021, saat:21:00
E. Dikmen Varol ile sözlü görüşme 02.01.2021, saat:19:00
Ş. Akalın ile sözlü görüşme 08.01.2021, saat:16:00
B. Özdemir Uysal ile sözlü görüşme 05.01.2021, saat:20:00
N. Önlü ile sözlü görüşme 06.01.2021, saat:13:00
N. Yaşar ile sözlü görüşme 05.01.2021, saat:16:00
G. Bolulu ile sözlü görüşme 01.01.2021, saat:21:00
M. Beşen Yalçın ile sözlü görüşme 04.01.2021, saat:15:00
H. Demir ile sözlü görüşme 05.01.2021, saat:19:00
Ö. Usluca Erim ile sözlü görüşme 04.01.2021, saat:20:00